

Com abordar l'ús de les llengües maternes a les aules i als centres?

Si olvido mi lengua materna
y los cantos que entona mi pueblo,
de qué me sirven mis ojos y oídos,
para qué quiero mi boca.

Si olvido el olor de mi tierra
y no la sirvo como debo,
para qué quiero mis manos,
qué hago yo en este mundo.

Cómo podré admitir la insensata idea
de que mi lengua es pobre y endeble,
cuando las últimas palabras de mi
madre fueron musitadas en Evenki.

(Alitet Nemtushkin,
miembro de la minoría china Evenki)

1/Emmarcament teòric

Tenint en compte que l'abordatge de l'ús de les llengües maternes a les aules i als centres és una qüestió complexa, us presentem aquest breu informe que procura sintetitzar les claus que considerem més rellevants sobre aquesta qüestió¹.

Per abordar aquest tema el primer que hem de tenir en compte és que “les llengües impliquen maneres de ser, pensar i sentir”². I que parlar de llengües requereix parlar de drets. Els drets lingüístics són drets reconeguts que cal defensar i fomentar.

S'estableixen a la Declaració Universal dels Drets Lingüístics, a iniciativa del Comitè de Traducció i Drets Lingüístics del PEN internacional (*Poets, Essayists and Novelists*, associació internacional d'escriptors) i del CIEMEN (Centre Internacional Escarré per a les Minories Ètniques i Nacionals), amb el suport de la UNESCO. Aquesta declaració va néixer a Barcelona amb la participació de 61 ONG, 41 centres PEN i 40 persones expertes en dret lingüístic de tot el món. Des de llavors, diversos grups i organitzacions a tot el món han reflexionat i utilitzat aquest text. (Redacció pròpia a partir de http://www.ciemem.cat/wp-content/uploads/2015/02/2011_15_aniversari_dudl.pdf)

Les llengües són patrimoni universal. Aporten una riquesa cultural extraordinària, ja que com hem dit, tenen a veure en com som, com pensem i com sentim. La nostra ciutat, els nostres barris i per tant, les nostres escoles i aules són, per tant, riques en sí mateixes.

Però, tal i com hem anat posant a la pràctica al llarg de la formació Escoles per la igualtat i la diversitat, la diversitat requereix atenció per fer possible aquesta major igualtat. Tal i com va definir Carlos Giménez, el reconeixement de la diversitat és un dels tres principis de la interculturalitat, juntament amb el d'igualtat i interacció positiva. (*El interculturalismo: propuesta conceptual y aplicaciones prácticas*, 2008). Així, esdevé imprescindible conèixer, reconèixer i posar en valor la diversitat lingüística, i en concret, la del nostre alumnat. “Reconèixer el plurilingüisme vol dir reconèixer la interculturalitat, i l'escola n'és l'espai de pràctica.” I per tant, “reconèixer la pluralitat cultural i, en conseqüència, la pluralitat lingüística dins l'aula, a més de contribuir a l'enriquiment que suposa, contribueix a fomentar la igualtat d'oportunitats per a l'alumnat amb orígens i/o bagatges culturals diversos indispensable per a construir una societat més justa, plural i inclusiva.”³

Per fer-ho caldrà superar alguns obstacles. Ni estem parlant de qüestions senzilles ni aquestes premisses són sempre compartides.

És habitual trobar-nos amb infants i joves i fins i tot amb famílies que rebutgen la seva llengua materna⁴ i la seva cultura perquè se senten avergonyits/des i/o temen no ser inclosos/es en la societat d'acollida. Els centres educatius tenen un paper fonamental en el reconeixement de les llengües maternes i el foment del plurilingüisme perquè la inclusió dels infants i joves no hagi de significar el rebuig de les seves arrels i vincles històrics.

¹ Per facilitar la lectura a les persones amb dislèxia, hem optat per utilitzar la tipografia ARIAL i la justificació esquerra de tot el document.

² Plurilingüisme al món educatiu. Taula rodona organitzada per l'Espai Avinyó en el marc del Dia Internacional de les Llengües Maternes [Enllaç].

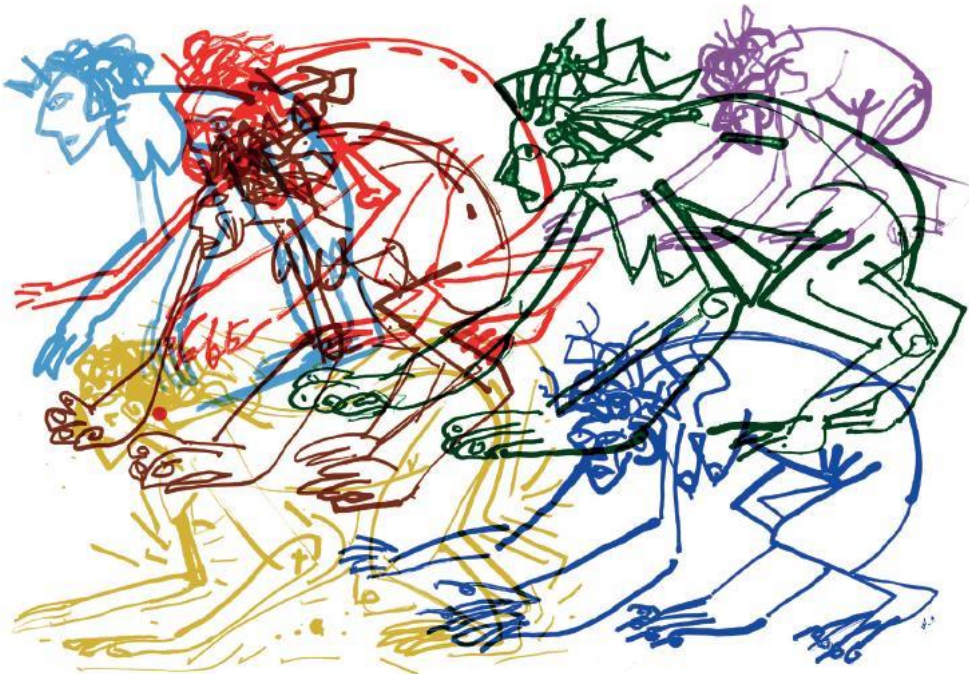
³ *Idem*

⁴ Hi ha un debat obert sobre l'ús del concepte “llengua materna”. Més informació en aquest [enllaç](#).

També és una realitat “la correlació entre les dinàmiques de poder que es produeixen a la societat pel que fa a la pluralitat cultural i les que succeeixen dins l’aula i el centre educatiu; és a dir, els prejudicis que recauen sobre certes cultures també afecten les llengües”. L’entrada de llengües als centres s’aborda a vegades des d’un sentiment de por i inseguretat.

I tal i com vosaltres sabeu més que ningú, l’educació requereix un element que no és fàcil: la implicació de tota la comunitat educativa; l’alumnat, el professorat, les famílies i l’entorn. I per tant, treballar la pluralitat lingüística i el multilingüisme també ho demana.

Com es pot posar en valor el plurilingüisme present a les nostres escoles? Quina bona pràctica podríem implementar? Amb quines referències i materials comptem?

Il·lustració d’ Agustín Comotto, com a part del llibre “La revolució vertical”, de l’escriptor kenia Ngugi wa Thiong’o (Editorial Raig Verd, 2019).

2/Criteris per a l'acció

Per tal d'abordar la situació que es planteja en aquest dossier, suggerim seguir les següents premisses:

- Ser molt conscients que **les llengües impliquen maneres de ser, pensar i de ser**, i donar-los, per tant, la importància que tenen.
- Tenir sempre present que estem parlant de **drets**. I que per tant, el nostre alumnat té dret a ser reconegut, a més de com a parlant del català i el castellà, com a parlant d'altres llengües maternes; a ser anomenat pel seu nom; a expressar-s'hi; a mantenir i desenvolupar la pròpia cultura; etc.
- Tenir clar que "l'educació per a la convivència s'ha de basar en les **relacions de confiança i reconeixement mutu**, la construcció d'una identitat autònoma múltiple i d'una identitat col·lectiva per part de cada individu, i el compromís i l'esforç per relacionar-se positivament. La diversitat lingüística, i per tant, la diversitat cultural, és l'eix vertebrador d'una proposta escolar inclusiva i transversal". (Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya. Educació intercultural. Suport lingüístic i social en aules multilingües, 2016).
- Promoure actuacions per conèixer i **fomentar la riquesa lingüística** existent al centre educatiu i a l'entorn a través d'activitats, projectes, convocatòries, concursos, etc.
- Promoure l'ús de la **llengua catalana com un element de cohesió** i igualtat d'oportunitats. Reconèixer, posar en valor i fomentar la pluralitat lingüística no hi va en detriment, al contrari. Estimar les llengües implica estimar la pròpia llengua.
- Superar els obstacles tot **revisant els propis estereotips i prejudicis**, les pors, les inseguretats, i treballar-ho per fer possible un centre més just, més plural i més inclusiu. Per exemple, no pressuposar quines llengües parla o no parla l'alumnat, trencar amb els estereotips que recauen sobre certes llengües i cert alumnat, etc.
- **No passar per alt les burles**, discriminacions, assetjaments que puguin sorgir a l'aula, al pati, als passadissos, etc. per cap raó, tampoc per raons lingüístiques.
- **Ser conscients de les possibles dificultats idiomàtiques de les famílies** (a vegades també de l'alumnat) i treballar perquè no quedin excloses i puguin participar de l'educació dels seus fills i filles.
- **Treballar amb tota la comunitat educativa**: l'alumnat, el professorat i les famílies, també amb aquells/es que se senten avergonyits/des i temen no ser inclosos/es perquè vegin que es dona cabuda a totes les llengües per igual i es posa en valor la pluralitat lingüística més enllà de l'àmbit familiar on es parlen. Així com treballar amb l'entorn (entitats, serveis...), amb l'objectiu de construir espais educatius de continuïtat amb els centres i la implicació de deferents agents per contribuir a l'èxit educatiu de l'alumnat.
- **Visibilitzar les llengües que es parlen al centre educatiu**, als barris, a la ciutat, i el reconeixement al mateix centre d'aquesta diversitat, a través de projectes, activitats, murals, connectant amb algun mitjà de comunicació, etc.

4/Referències i/o materials útils

Educació intercultural. Suport lingüístic i social en aules multilingües.

Quadern de la col·lecció “Suport lingüístic i social en aules multilingües” (Departament d’Ensenyament. Generalitat de Catalunya).

Proporciona orientacions i recursos en l’organització i gestió del suport lingüístic i social i va destinat a centres amb alumnat d’origen estranger de primària i de secundària incorporat plenament a l’aula ordinària que no té com a llengua materna cap de les llengües oficials a Catalunya.

Paraules clau: Educació intercultural, Estratègies inclusives, Resolució de conflictes, Interacció, Reconeixement llengües. [\[Enllaç\]](#)

Diversitat lingüística a l’aula. Construir centres educatius plurilingües.

Mònica Barrietas, Pere Comellas, Mònica Fidalgo, Carme Junyent i Virgínia Unamuno.

Aquest llibre tracta la diversitat lingüística com a riquesa i presenta alguns dels reptes que suposa, amb un apartat específic sobre l’escola que aporta reflexions i propostes per gestionar l’esmentada diversitat. També proporciona referències bibliogràfiques.

Paraules clau: Diversitat lingüística, Riquesa, Plurilingüisme, Escola.

[\[Enllaç\]](#)

Exposició i guies didàctiques “Dites d’aquí, d’allà i de més enllà”

Secretariat d’Entitats de Sants, Hostafrancs i la Bordeta (SESHB) i Coordinadora d’Associacions per la Llengua Catalana (CAL).

Exposició de proverbis originals de llengües diverses del món, acompanyades d’una guia didàctica per primària i una altra per secundària amb l’objectiu de fomentar l’interès per la

tradicció cultural pròpia i la de cultures presents a les aules, amb activitats convergents amb objectius curriculars de disciplines com llengua, socials, ètica, tutoria i plàstica.

Paraules clau: Exposició, Activitats didàctiques, Proverbis, Llengües maternes, Enriquiment cultural.

[\[Enllaç\]](#)

Llibres en llengua materna

Consorci d’Educació de Barcelona Col·lecció de contes en fruit d’un treball cooperatiu entre infants de diversos llocs del món i coordinat per centres educatius, ONGs i institucions, escrits en 5 llengües originàries (xinès, amazic, àrab, quítxua i urdú) i traduït en català. Cada llibre conté un CD que permet escoltar la narració del conte.

Paraules clau: Contes, Primària, Llengües maternes, Català, Llibres i CD. [\[Enllaç\]](#)

Contes il·lustrats i narrats en llengües originàries (Abya Yala)

Transmeten la riquesa cultural dels pobles llatinoamericans, les seves cosmovisions, llengües i ensenyances. Es presenten en format curtmetratge animat i comprenen històries des del desert de Sonora de Mèxic fins la gelada Patagonia Argentina. Presenten valors com la diversitat de gènere, cultural, funcional i d’origen.

Paraules clau: Contes, Llatinoamèrica, Cosmovisions, Llengües originàries, Curtmetratges. [\[Enllaç\]](#)

Ngugi wa Thiong’o, escriptor kenià molt referent i un gran defensor d’escriure en llengües maternes. Va estar empresonat per defensar el kikuiu, la seva llengua materna. La faula africana "La Revolució Vertical" és el conte traduït a més llengües del món. En aquesta edició de l’editorial Raig Verd està il·lustrada per l’Agustín Comotto i amb una cançó composta

per la Clara Peya i lletra adaptada per Àlícia Serrat.

Paraules clau: Faula, Kènia, Il·lustració, Música, Llengua kikui. [\[Enllaç\]](#)

Associació Estudiants Catalans d'Origen Pakistanès

Entitat que té per objectiu revertir la manca d'escolarització i el fracàs escolar dintre el col·lectiu de joves d'origen pakistanès. Acompanyen i assessoren l'alumnat; treballen a favor de la seva motivació; i fan de nexa entre les famílies, l'alumnat i personal docent per facilitar la comunicació tot promovent les relacions interculturals. Paraules clau: Èxit educatiu, Alumnat pakistanès, Comunicació, Interculturalitat. [\[Enllaç\]](#)

Vídeo "Som plurilingües"

S'emmarca en el projecte "Som plurilingües" del Secretariat d'Entitats de Sants, Hostafrancs i la Bordeta, amb el suport de la Diputació de Barcelona, amb l'objectiu de visibilitzar la riquesa de la realitat plurilingüe dels infants i les famílies dels barris i fomentar l'aprenentatge del català com a llengua comuna. [\[Enllaç\]](#)

Projecte "Aprenem Famílies en Xarxa" (PAFX)

Aprova famílies d'orígens culturals diversos a l'entorn escolar dels seus fills i filles, a través de classes de català impartides per aquests infants i joves de manera voluntària. Apodera les famílies (ajudant-les a ser més autònomes i reconnectant-les amb les seves experiències educatives), els infants i joves i ofereix un servei a la comunitat seguint la filosofia de l'aprenentatge i servei comunitari. [\[Enllaç\]](#)

Llengües d'origen per a nens i nenes i català per a les seves famílies

Curs amb el doble objectiu que les nenes i nens aprenguin la seva llengua materna (bengalí, urdú o àrab) mentre les seves famílies aprenen català. Iniciativa impulsada pel Districte de

Ciutat Vella, el Consorci per a la Normalització Lingüística de Barcelona (CNL) i el Consorci d'Educació de Barcelona. [\[Enllaç\]](#)

Projecte "Lluvia de voces"

Orientat a reconèixer, ensenyar i compartir les 68 llengües que es parlen a Mèxic a més a més del castellà. Es pot seguir a través del seu canal de youtube. [\[Enllaç\]](#)

Maria Saharai

Rapera que combina la llengua castellana i la mazahua per apropar aquesta llengua al jovent de la seva comunitat. Li interessa sobretot el missatge que transmet amb les seves lletres. També fa altres gèneres musicals. [\[Enllaç\]](#)

"Las llaves de la memòria"

Vídeo d'Antonio Manuel, advocat i professor cordovès, sobre el llegat àrab de la història andalusí en la llengua castellana. [\[Enllaç\]](#)

Renata Flores

Cantant de trap que canta amb llengua quítxua, llengua parlada al Perú, a l'Argentina, a Bolívia, a Colòmbia, a l'Equador i a Xile. Entre d'altres, defensa les discriminacions i agressions cap a les dones andines. [\[Enllaç\]](#)

Poema Cándida

Poema recitat i il·lustrat per la poetessa zapoteca Irma Pineda (Mèxic), que evoca el dolor de la seva mare quan l'exèrcit va acabar amb la vida del seu marit. [\[Enllaç\]](#)

Col·lectiu Catàrsia

Taller de teatrefòrum realitzat juntament amb el Col·lectiu Tinta Negra dintre de la I Jornada de Llengües i Cultures d'Origen (Diputació de Barcelona) en el que van reflexionar sobre la presència inherent del racisme dins les estructures escolars. [\[Enllaç\]](#)

Grup de recerca plural

El grup de recerca Plurilingüismes Escolars i Aprenentatge de Llengües planteja models de formació i mètodes de recerca com els relats de vida lingüística. [\[Enllaç\]](#)

Quaderns: suport lingüístic i social en aules multilingües

Publicació que forma part de la sèrie quaderns que inclouen orientacions metodològiques i propostes per

docents que treballen en aules multilingües. [\[Enllaç\]](#)

El model lingüístic del sistema educatiu de Catalunya.

L'aprenentatge i l'ús de les llengües en un context educatiu multilingüe i multicultural

Publicació del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya (2018) sobre el model d'educació plurilingüe i intercultural.

[\[Enllaç\]](#)

Crèdits

Material elaborat per l'[Institut Diversitas](#), en el marc del Programa "[Escoles per la Igualtat i la Diversitat](#)", impulsat pel [Consorci d'Educació de Barcelona](#). Autora: Adriana Cabeceran.

Col·laboradores: Anna Berbel, Rodrigo Prieto i Ana Rial.